

УДК 908(477.75-21)(091)«1953/1964»
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-5984.2024/1.2>

Вароді Н.Ф.

Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II

БЕРЕГОВЕ ЧАСІВ ХРУЩОВА (1953–1964)

У роботі охарактеризовано політичне, економічне та соціальне становище Берегове хрущовської доби. Надається деталізований огляд життя в Береговому за часів радянської влади під проводом М. Хрущова, висвітлюються різні аспекти міського буття того часу – від політичних змін та економічних кампаній до культурного життя й побутових реалій місцевих мешканців, зокрема угорської громади. Окрім того, в роботі виділено роль ідеологічної роботи й підсумки перепису населення 1959 р. та наслідки грошової реформи 1961 р. В дослідженні приділено необхідну увагу темам будівництва житла, торгівлі, охорони здоров'я, освіти, не залишено осторонь прикордонні відносини. В часи М. Хрущова (1953–1964) в Береговому дедалі помітнішими стали ознаки політичного послаблення. Період правління М. Хрущова увійшов в історію Радянського Союзу та міста Берегового як епоха, протягом якої відбулися значні зміни в усіх сферах політичного, культурного, соціального та економічного життя. В епоху М. Хрущова демократичні прагнення змішувалися з бюрократичними, авторитарними традиціями та агітаторською політикою. Друга половина 1950-х рр. була періодом наростання інтенсивних змін у соціальній сфері Берегового. Партійно-державне керівництво намагалося поліпшити рівень життя та економічне становище. З цією метою було втілено численні постанови та реформи. Угорська національна меншина в регіоні зазнавала утисків і русифікації, незважаючи на деякі культурні поступки. Її права були серйозно обмежені, зокрема щодо освіти рідною мовою та культурного самовираження. Попри жорсткий контроль, угорська інтелігенція намагалася зберегти свою культурну ідентичність через літературу, мистецтво, освітні ініціативи. Радянська влада намагалася інтегрувати Закарпаття шляхом розвитку економічних та культурних зв'язків з іншими регіонами СРСР. Радянська пропаганда та ідеологічний контроль були дуже сильними в усіх сферах життя Берегового – економіці, політиці, культурі. Відзначалися численні свята з демонстраціями для прославлення режиму. Перспективним є порівняння ситуації в Береговому та інших закарпатських містах в окреслений період.

Ключові слова: Берегове, Закарпаття, М. Хрущов, повсякдення, культура, ідеологічна робота, прикордонні відносини, періодичне видання.

Постановка проблеми. Берегове за більш ніж 900-річне існування пройшло через численні непрості періоди історії й пережило чимало випробувань. Буремні події ХХ ст. позначилися на образі міста, воно пододало чимало труднощів, сліди яких зберігаються досі. Після приєднання Закарпаття до УРСР, тодішній Берегсас став районним центром під назвою Берегове [112], або, як зазначено в джерелах, окружним центром, тому звідси, як з місця багатьох подій та зустрічей, здійснювалося управління життям району.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі аспекти історії Берегового часів М. Хрущова розглядали А. Бенедек [3], Ш. Добош [115], Д. Дупка [42; 43], однак вона не ставала окремим предметом всебічного поглибленого дослідження.

Постановка завдання. Мета дослідження полягає в тому, щоб всебічно охарактеризувати

політичне, економічне та соціальне становище Берегового хрущовської доби.

Основним джерелом матеріалів для дослідження були публікації тогочасної районної газети Червоний Прапор.

Виклад основного матеріалу

Будні. Після смерті генералісімуса Й. В. Сталіна 5 березня 1953 р., в боротьбі трьох тріумвіратів за владу, переможцем вийшов М. С. Хрущов (1953–1964), після чого в м. Берегове також дедалі помітнішими стали ознаки політичного послаблення.

З 27 березня 1953 р., а потім з травня 1955 р., завдяки широкому застосуванню амністії, були звільнені особи, засуджені до 5 років позбавлення волі, жінки, які доглядали за дітьми до 10 років, чоловіки, старші за 55 років і жінки, старші за 50 років, а також для засуджених до тривалішого терміну ці терміни було скорочено вдвічі [101, с. 213].

У 1955–1956 рр. повернулися з місць позбавлення волі й отримали прописку в Береговому 152 особи. З них 21 раніше не жили в Береговому, а 46 раніше були мешканцями інших населених пунктів Закарпаття. Більшість засуджених, звільнених за амністією, знайшли роботу, принаймні за повідомленнями, надісланими до Києва [23, арк. 5].

У липні 1953 р. Пленум ЦК КПРС виключив із лав сталінського міністра внутрішніх справ Л. Берію за «злочинну антипартійну та антидержавну діяльність» [15, арк. 6–10; 17, арк. 1–162]. За наказом згори, в усіх колективах Берегового провели збори, на яких учасники теж засудили зрадника й закликали до пильності та ефективнішої роботи. А 12 липня 1953 р. відбувся 8-й пленум Берегівського районного комітету УКП, на якому «[...] 20 ораторів гнівно й обурено висловилися щодо зрадницьких дій Берії, мерзенного ворога партії та радянського народу. Товариш Шепя, голова колгоспу імені Сталіна, назвав зрадника ганебним [...]» [35, арк. 1–261].

14 березня 1954 р. відбулися вибори до Верховної Ради Радянського Союзу [17, арк. 20–22]. Мешканці Берегового на цих виборах могли проголосувати за Федора Цанька, а на виборах до Національної ради – за Івана Тур'яницю, з майже стовідсотковою явкою та цілковитою одностайністю, що вже стало звичним [28, арк. 1–15].

27 лютого 1955 р. відбулися вибори до Верховної Ради СРСР і до місцевих рад, або, як їх тоді називали, до «советів». Із 60 представників райради 22 були угорцями. В міській раді 20 із 59 представників були угорцями.

З 14 по 25 лютого 1956 р. проведено 20-й партійний з'їзд Комуністичної партії СРСР [114, с. 1, 3]. 30 червня 1956 р. оприлюднено ухвалу Президії ЦК КПРС «Про подолання культу особи та його наслідків» [21, арк. 5–9]. З кінця лютого 1956 р. в місті відбулася низка маршів, мітингів і виступів, пов'язаних зі з'їздом [22, арк. 1–53], те саме було темою пленуму Берегівського райкому УКП 20 березня 1956 р. [108].

З квітня 1956 р. для полегшення становища трудящих влада в передвихідні й передсвяткові дні скоротила робочий день до 6 год. [89].

З 1 жовтня 1956 р. чоловіки могли виходити на пенсію після досягнення 60 років за наявності щонайменше 25 років стажу, а жінки – з 55 років за наявності 20 років стажу. Мінімальний місячний розмір пенсії за віком встановлювався в сумі 300 крб., а максимальний – 1200 крб. [127]. Окрім того, було встановлено пенсії по інвалідності.

З 1 січня 1957 р. робітникам і службовцям промислових підприємств, будівництва, транспорту і зв'язку місячна заробітна плата встановлювалася на рівні понад 300–350 крб. Окрім того, було скасовано прибутковий податок зі студентів та податок на холостяків, самотніх і малосімейних громадян, які отримували платню або стипендію 370 крб. на місяць [123].

3 березня 1957 р., в день виборів до місцевих рад, мешканці Берегового делегували 33 угорських депутатів до районної ради¹ та майже 40 – до міської². У районі вперше понад половина представників місцевих рад були угорцями [101, с. 231].

У місті було чудово налагоджене громадське харчування, тобто працювали ресторани, 9 їдальень, 14 закусточних, 5 буфетів, 5 шкільних буфетів, їдальні самообслуговування [94]. 19 травня 1957 р. на вулиці Леніна відкрилася кондитерська – 93-й торговельний заклад міста, де можна було придбати різноманітні смачні тістечка, шоколадні цукерки, морозиво, кисле молоко, какао, чай, каву, масло, молоко, сметану, сиропи та мінеральну воду. Великою сенсацією в місті стало відкриття в травні 1958 р. дієтичної їдальні в складі їдальні № 8, де під наглядом фахівців за допомогою шеф-кухаря Чехіля на день готували 10–15 різних дієтичних страв за рекомендаціями лікарів. Тут люди, які сиділи на дієті, мали можливість отримати консультацію спеціаліста щодо харчування [97].

Магазин посуду мав відділ самообслуговування, тому покупці могли довго вибирати, не затримуючи продавця, який більше уваги приділяв обслуговуванню покупців електроприладів та інших товарів. Окрім того, зріс товарообіг у книгарнях [6].

На другому тижні травня 1960 р. промислова артіль «Вперед» відкрила перший у місті пункт прокату. Люди могли взяти напрокат велосипеди, мотоцикли, пральні машини, пылесоси та багато іншого. Пункт прокату відразу став популярним [53].

16 березня 1958 р. на чергових виборах до Верховної Ради СРСР [70] кандидатом у депутати від Берегівського району був Ф. Цанько [66].

15–22 січня 1959 р. в СРСР провели національний перепис населення. Анкети включали 15 запитань, серед яких – про зв'язок з головою сім'ї, належність до соціальної групи, національність, рідну мову, зайнятість, освіту. Відповіді

¹ Наприклад: Ференц Бакош, Вільма Бігорі, Віктор Бак, Емма Бак, Іштван Ботош, Гізелла Горват, Лайош Ковач [122].

² Наприклад: Ержебет Бако, Дьордь Данч, Дюло Керені, Ласло Ковач, Маргіт Ковач, Бертолон Ліннер, Імре Ірен, Йозеф Молнар, Ержебет Паладі [122].

на всі запитання фіксувалися на підставі висловлювань опитаних, без перевірки документів. До цього процес надання відповіді пояснювався в (стінних) газетах [93]. За даними перепису населення, в Береговому проживало 25711 осіб і це було єдине місто на Закарпатті з угорською більшістю³.

1 березня 1959 р. відбулися вибори до Верховної Ради УРСР і місцевих рад [36, арк. 1–45]. Список обраних з'явився на першій сторінці 6 березня 1959 р.⁴

22 вересня 1959 р. розпочато перше міське автобусне сполучення між різними частинами міста та прилеглими селами. Один автобус курсував між офісною будівлею Виноградного радгоспу та допоміжною фермою Міжгосподарської будівельної ради в Бучі, з 11 зупинками, тоді як інший автобус курсував між Яноші та Мужієвим з 5 зупинками [73]. А в перших числах жовтня також стартував новий автобусний маршрут між Ужгородом і Береговим через Чоп, який курсував двічі на день [75].

На всіх підприємствах було створено дієві «громадські суди», які засуджували антигромадські вчинки, такі як пияцтво та бійки. Зловмиснику доводилося відповідати перед усім населеним пунктом. Вважалося, що суд, який складався з виборних членів, був дуже ефективною формою виховання мас, оскільки люди, які брали участь у ньому, на власні очі бачили й на власні вуха чули те «обурення, з яким чесні громадян проти порушників соціалістичної законності» [86]. Окрім того, перед народними дружинами стояло велике завдання: виявляти факти порушення соціалістичної законності й передавати їх для розгляду суспільним судам [86].

1 грудня 1959 р. М. Хрущов і його делегація прибули до Будапешта на 7-й з'їзд Угорської соціалістичної робітничої партії [121]. Після конгресу 8 грудня Янош Кадар супроводжував М. Хрущова назад до СРСР, тобто на Закарпаття. У промові на залізничному вокзалі Чапи Кадар розповів, що вже був на Закарпатті під час революції 1956 р. «Я відвідав цей регіон близько трьох років тому, коли угорський народ переживав велику біду. Ми прийшли просити братської допомоги у радянського народу. Ми отримали цю допомогу і цим перемогли контрреволюцію» [120]. На зустрічі також було присутнє міське керівництво Берегового.

³ 14287 угорців, 2136 росіян, 6681 українець, 78 білорусів, 181 узбек, 50 казахів, 951 євреї, 1347 інших національностей [27, арк. 1].

⁴ Серед представників, обраних до міської ради Берегова, є: Андраш Комаромі, Пал Пушкаш, Іда Папп, Йозеф Сіладі, Кароль Секелі, Вілма Варга [77].

14 січня 1960 р. Верховна Рада СРСР Ухвалила постанову «Про скорочення Збройних Сил Радянського Союзу на 1 мільйон 200 тисяч чоловік» [3]. Після цього мирний наступ, який оголосив М. Хрущов, був у центрі уваги ЗМІ [58]. У Береговому частина демобілізованих бійців улаштувалася трактористами в Берегівську міську торгівлю.

У січні 1960 р. відповідно до рішення «Про заходи щодо подальшого поліпшення медичного обслуговування та охорони здоров'я населення СРСР» збільшено виробництво кількості лікарняних ліжок, ліків, медичних інструментів та інших лікарських засобів. Згідно з рішенням, їхні витрати мали покриватися за рахунок коштів, що залишилися у результаті скорочення збройних сил [87]. Всі від двох місяців до 20 років мали бути щеплені проти поліомієліту, який забрав багато жертв у селах з 1957 р. У першому кварталі 1960 р. в Береговому також почали широко використовувати вакцину «Сабіна» проти поліомієліту [98]. До послуг мешканців була широка мережа закладів охорони здоров'я. На січень 1964 р. в Береговому було 475 лікарняних ліжок. Окрім того, діяли поліклініка, стоматологічна амбулаторія, декілька аптек. Велика увага приділялася лікуванню туберкульозу. Для цього відкрили окремі лікарні. У Береговому також діяла обласна психіатрична лікарня [79].

З року в рік багато нагород отримували працівники сільського господарства [29, арк. 1–143]. Так, на першому тижні березня 1960 р., згідно з Указом Президії ВР СРСР про «Відзначення відзнаками та медалями трудівниць Закарпаття», Берегове мало двох нагороджених: Магда Габор – нагороджена орденом Леніна, найвищою урядовою нагородою, майстер Швейної фабрики з пошиття одягу та Житко Олена – нагороджена медаллю «За героїчну працю», робітниця Деревообробного комбінату [42].

З початку квітня 1961 р. польоти над містом стали популярною недільною розвагою. Гелікоптери щонеділі вивозили в політ близько 100 дорослих і дітей [67].

Вже 1961 р. активно діяла жіноча рада. Особливо велику роль вона відіграла у створенні дитячих закладів і ясел. Влітку було організовано кілька ясел і дитячих садочків, що полегшило життя жінкам, які працювали на полях. Окрім того, учасниці ради організували курси крою та шиття, відвідування кіно, театру, заохочували колег-працівниць у колгоспах, на заводах і фабриках до збільшення виробництва тощо [113].

Чистоту і порядок у місті забезпечувала постанова від 1 березня 1961 р., згідно з якою, серед іншого, щоранку підмітали тротуари перед будинками та установами; було заборонено спускати стічні води в канал Верке тощо. Хто порушував постанову, отримував 5 крб. штрафу або 7 днів примусових робіт [49].

Товариство охорони природи, засноване 1958 р. разом з Мисливським товариством, уже 1961 р. налічувало 1200 членів і робило все для виховання любові до природи. Його роботу доповнювало Товариство мисливців і рибалок, яке налічувало 850 членів [45; 63].

Влітку 1961 р. було оновлено й міський пляж. Купальщики могли придбати газети та книги на пляжі за допомогою працівників пошти. На березі каналу Верке, перед загальноосвітньою школою № 1 облаштували дитячий майданчик [110]. Працювали перукарні. Особливо хорошу репутацію серед гостей заслужив Йозеф Біро, працівник перукарні Комбінату комунальних підприємств № 5 [128]. А на другому тижні червня 1961 р. на території Швейної фабрики відкрився перший сувенірний магазин, де можна було придбати, серед іншого, стильні сумочки, носові хустинки, туристичне обладнання, купальники, нижню білизну, керамічні сувеніри, парфуми [38].

Різноманітні види спорту мали давню традицію в місті. З 1950-х рр. відбувалися регулярні змагання між молодими футбольними командами. З їх учасників вийшли гравці місцевих великих команд, а деякі з них навіть приєдналися до команд СРСР, як-от Чаба Кахлік, воротар харківського «Авангарду», або Іштван Секеч, Ласло Секеч, Іштван Морваї, Ласло Кішгеді, Іштван Фегер, Самуель Кота та ін. Серед чудових тренерів слід відзначити Габора Єнея, Лайоша Вараді, Яноша Носала та Аттілу Лушанського [1, с. 68]. Діяло районне спортивне товариство та різні спортивні товариства (наприклад, «Колгоспник» і «Авангард»). Серед іншого, вони організували районний турнір з баскетболу, обласні змагання працівників сільського господарства тощо. Популярними були легка атлетика, волейбол, баскетбол, теніс, футбол. Відомий тенісний тренер Кароль Сас навчав молодь на чотирьох тенісних kortах міста [9].

Указом Президії ВР УРСР від 15 червня 1961 р. «Про посилення боротьби з особами, які відсторонюються від суспільно-корисної праці та ведуть антигромадський паразитичний спосіб життя» вживалися заходи щодо осіб, які «займалися приватною підприємницькою діяль-

ністю, жебракували, спекулювали, жили не на доходи від своєї праці, на які купували машини, будинки, дачі та наймали робітників» [88]. В указі зазначалося, що вони підлягають переселенню за рішенням районного чи міського народного суду в спеціально відведене місце на 2–5 років з конфіскацією нетрудового доходу. Їх необхідно було перевиховувати за місцем переселення. Якщо переселенець зразковою поведінкою та чесною працею довів покращення, то після відбуття половини терміну переміщення народний суд за участю громадських організацій міг відправити його додому. Працевдатних осіб, які внаслідок систематичного вживання алкогольних напоїв стали фактичними п'яницями, неналежною поведінкою створили ненормальні умови співжиття в сім'ї та квартирі, відсилали на рік виправних робіт за рішенням суду. Як повідомляє районна газета, мешканці міста позитивно сприйняли це рішення [59]. У Береговому вердикти виголошували на зборах, які скликали будинкові опікуни або вуличні комітети міського округу, розмір їх вирішувався відкритим голосуванням. Під час винесення вироків в обхід суду обвинувачені не могли запросити адвоката для захисту. Всюди, зокрема й у Береговому, були люди, які через заздрість і злобу мстилися іншим за допомогою цього указу.

17 вересня 1961 р. було створено районний радіовузол, який спочатку виходив лише по неділях і повідомляв про відмінні успіхи в роботі найкращих заводів і колгоспів, про роботу передових тваринників, а також уміщував новини про спортивні успіхи та культурне життя [78].

17 жовтня 1961 р. відкрито XXII з'їзд КПРС, який прийняв нову партійну програму та організаційний статут партії. У новій програмі ставилися нереальні цілі, наприклад, за 20 років завершити будівництво основ комуністичного суспільства в країні [118]. Після цього фраза «Сьогоднішнє покоління радянських людей буде жити при комунізмі» стала крилатою [90].

У червні 1963 р. відбувся XXII Партійний Конгрес. Адже в них ідеться про «нові перемоги радянського народу, досягнення вітчизняної науки і техніки, блискуче життя будівників комунізму» тощо [68].

З 17 липня 1963 р. Міське комунальне підприємство Берегового запровадило регулярне вивезення сміття по понеділках, середах і п'ятницях з 6 до 9 год. ранку. Вони просили громадян вивозити сміття до сміттєвоза у визначений для вулиці час [69].

Також поліпшилася співпраця з сусідніми регіонами [24, арк. 8; 26, арк. 1–34]. До початку 1960-х рр. увійшло в практику збирання обкомів партії, що діяли в прикордонних зонах різних країн, і прийняття щорічних оперативних планів щодо кордону. Оскільки Берегове було прикордонним, воно теж відіграло у цьому велику роль [32, арк. 25]. Сюди приїжджали переважно, щоб обмінятися досвідом, обговорити розвиток різних методів роботи [30, арк. 1–18].

У прийнятому 13 липня 1964 р. законопроекті згадувалося, що колгоспників, які після призначення пенсії не припиняють працювати в колгоспі, слід заохочувати. Також встановлювалася допомога колгоспникам у разі вагітності та пологів, тобто вони отримували 56 днів оплачуваної відпустки до і після пологів. Передбачалося підвищити заробітну плату працівникам народної освіти на 25%, спорту та охорони здоров'я – на 23%, торгівлі – на 15%.

Подання 1963 р. Радянський гніт після 1945 р. не дав можливості організувати інтелектуальне життя залишків угорської національної частини Закарпаття та розвинути їхні таланти. Інститути й організації захисту інтересів меншин, традиційні форми національного існування, організовані для самооборони, припинили існування [4, с. 58]. Стало неможливим функціонування регіональної інституційної системи, різноманітні літературні та інтелектуальні форуми не відновились [2, с. 93–94]. Однак, щойно це давала змогу зробити політична ситуація, то рішучіше, то несміливо, але все більше й більше подавалися ознаки національного пробудження.

Завдяки тісній співпраці, рішучості та наполегливій волі боротися за інтереси угорців, в інтелектуальних колах було сформульовано документи, відомі лише як Подання, перше з яких було надіслано владі 1963 р. як своєрідний сигнал, що ця спільнота не поступилася, попри все, в боротьбі за права.

8 січня 1963 р. в квартирі Гізелли Дравай, відомої як одного з авторів підручників закарпатської угорської мови, берегівська інтелігенція – Янош Кіш Ковач, Гізелла Дравай, Берталан Біро, Йожеф Надь, Йожеф Хусті, Іштван Боднар та їх колеги уклали Подання СКП до КБ Хрущову, копію якого надіслали першому секретарю ЦК УКП Миколі Підгорному [31, арк. 25–28]. Окрім Гізелли Дравай, у написанні листа брав участь Дьєрдь Чанаді з Червоного Прапора. Він також був відповідальним редактором угорськомовної газети в Берегівському районі. Копію листа художниця

Анна Горват зберегла для нащадків вбудованою в керамічній скульптурі [44].

В основному поданні автори виклали запит на автономію в 6 пунктах і визначили скарги та проблеми угорців Закарпаття [40, с. 142]. Серед іншого підкреслили, що лише мізерний відсоток молодих угорців може закінчити коледж. Причина цього в тому, що вимоги до знання російської та української мов є високими поза межами вступних іспитів. Де б не була молодь, те, що вона практично не володіє українською мовою, є для неї недоліком, а також її становище ускладнюється тим, що на території повіту для неї рідко є можливості працевлаштуватися, тому доводиться розійтися по повітах, де живуть росіяни та українці. Автори Подання скаржилися, що в угорських ліцеях на Закарпатті працюють переважно українські вчителі, які дуже погано володіють угорською мовою, що немає угорського театру, угорського фольклорного ансамблю, незалежної щоденної газети та журналу угорською мовою. Угорців серед лідерів майже немає.

Розробники Подання побачили, що одним із варіантів вирішення проблеми може бути наявність у регіоні угорськомовного закладу вищої освіти, тому звернулися з проханням відкрити угорську кафедру в Ужгородському національному університеті [31, арк. 26–27].

1963 р. в СРСР уже існували різні форми автономії. З приводу цього виникло перше Подання [39, с. 143]. У формуванні брала участь секретар КБ УКП А. Скаба, за вказівкою А. Скаби укладачів його допитали та оголосили їм догани, але ніяких проваджень проти них не порушили [31, арк. 30].

Подання мало позитивні наслідки: у вересні 1963 р. в Ужгородському університеті засновано кафедру угорської філології [40, с. 143].

Зображення економічної ситуації. 1954 р. розпочалось освоєння цілини, яке поширилось і на закарпатські комсомольські організації. Рішення Пленуму СКП КБ було таке: «Про подальше зростання посівів зернових культур в країні, а також про обробіток цілинних земель і перелогів». Як підкреслювалося в рішенні, від успіху розвитку зернового господарства залежало подальше піднесення всіх галузей сільського господарства, задоволення все нових потреб населення і всього господарства [25, арк. 54; 91]. За півроку юнаків навчали поводитися з тракторами та різними тракторними машинами в Берегівському інституті підготовки механізаторів. Після іспиту на механізатора їх відправляли обробляти перелоги Казахстану, Сибіру й Уралу, щоб «створити достаток

їжі та сировини для своєї країни» [48]. Більшість випускників Берегівського ПТУ механізації сільського господарства було направлено до Казахстану [54].

Молоді люди переважно могли повернутися додому лише через багато років. Як і ті, хто також *«подав добровільні заяви»*, їздили працювати на шахти Донбасу за так званим *«комсомольським паспортом»* [109]. Тим, хто *«добровільно»* записувався в далеку дорогу, влаштовували урочисті проводи. Не могли не підкреслити, що серед абітурієнтів спостерігається велика конкуренція та завищення передплати [71; 72]. Публікувалися гучні статті про користь програми й ентузіазм молоді [37, арк. 28], але насправді це було не так.

У серпні 1955 р. в радіусі 6 км від боєнь було заборонено забивати тварин удома. Порушників указу карали штрафом до 100 крб. або виправними роботами на місяць, а забиту тварину конфіскували. Втім, *«чорних»* порізів у Береговому було чимало [101, с. 220].

У 1950–1960-х рр. радянське керівництво засадило Закарпаття садами та виноградниками [34, арк. 26]. Так, у жовтні 1955 р. голова КБ УКП ухвалила постанову *«Про заходи щодо подальшого розвитку виноградарства в колгоспах і радгоспах району»*. Відповідно до цього, між 1956 і 1961 рр. в Берегівському районі необхідно було посадити 1200 га нових виноградників. При цьому за два роки надолужити капітал, якого бракувало на розріджених насадженнях як у колгоспах, так і в радгоспах. Було замінено не менше, ніж 2530000 капіталів. Переважно європейські сорти: трамінер, леанька, рислінг, фурмінт тощо. Підкреслювалася їхня велика перевага над ізабеллою [5]. Не вистачало необхідних умов і засобів, щоб виконати завдання.

Державні облігації щороку створювали серйозні фінансові проблеми робітникам, тому в районній газеті 10 квітня 1957 р. з'явилося оголошення М. Хрущова, згідно з яким *«з 1958 р. необхідно припинити видачу державних позик»* [124].

31 травня 1956 р. було оголошено нове завдання: *«У найближчі роки ми наздоженемо США за виробництвом м'яса, молока та масла на душу населення»* [126]. Через кілька днів, 5 червня 1957 р., розпочалася кампанія під гаслом *«За 400 і 100»*, згідно з якою на кожні 100 га землі в країні має бути вироблено 400 ц молока та 100 ц м'яса [13]. Після цього ці два числа регулярно з'являлись у газетах.

Пленум ЦК СКП, що відбувся 25–26 лютого 1958 р., ухвалив постанову *«Про дальший розви-*

ток колгоспного ладу і реорганізацію машинно-тракторних станцій» [76]. Відповідно до цього ліквідовувалися машинно-тракторні станції, а їхні машини й технічне обладнання пропонувалися для закупівлі колгоспам. Цим було покінчено з довголітньою несприятливою ситуацією, коли трактори та машини були власністю МТС, а механізатори працювали за наймом у колгоспах [43]. У результаті реорганізації МТС зв'язок між сільським господарством і промисловістю розширився. На Берегівській МТС працювало понад 60 робітників, більшість з яких вступила до колгоспів [7]. Безсумнівно, це покращило використання машинного парку, але машин не вистачало.

У вересні 1959 р., щоб виправдати очікування XXI Партійного Конгресу, щодо збільшення виробництва м'яса, почали розводити водоплавну птицю, тобто 2000 гусей і качок на фермі, побудованій поруч з каналом Верке, але вони також тримали курей, тому хотіли зробити внесок у розвиток народного господарства з надлишком 7000 кг м'яса [14].

Піонери Тросницької ЗОШ започаткували у школах кролівництво з великим розмахом, коли мали бути створені кролеферми та кролівничі учнівські бригади, які у вільний від роботи час працювали на кролефермі [41].

1 березня 1960 р. за постановою Ради Міністрів СРСР було знижено роздрібні ціни. Так, електричні швейні машини – 20%, фотоапарати – 30%, мисливська зброя – 25%, скутери марки «Вятка» – 18% [125].

3 січня по березень 1961 р. співвідношення грошової одиниці довелося збільшити в десять разів і ввести в обіг нові гроші. У рамках грошової реформи з 1 січня ввели нові банкноти: 1, 3, 5, 10, 25, 50, 100 крб., а також 1, 2, 3, 5, 10, 15, 25, 50 коп. і 1 крб. у формі розмінної монети [28, арк. 1–47; 62; 85]. У Береговому, окрім банку та ощадної каси, було створено два обмінних пункти.

В районі працювали центральна та 16 ощадних кас, куди все більше осіб вкладали гроші [52].

15 березня 1961 р. в колгоспах і радгоспах Берегівського району розпочався місяць винограду та фруктів. За цей час запланували посадити ще 100 га виноградників і садів. Особливо великою подією було те, що 25 березня 1961 р. в Астеї, маленькому селі на радянсько-угорському кордоні, в радгоспі всього за кілька сотень метрів від кордону, два *«братні народи»* заклали спільний фруктовий сад, який назвали Садам Дружби [56]. Пізніше Сад Дружби став місцем культурних і професійних зустрічей людей, що жили по обидва

боки кордону, а також місцем політичних зустрічей керівників Берегівщини та прикордонних регіонів.

Берегівська виноробня виробляла різноманітні фірмові смачні вина: «Променисте», «Берегове», «Закарпатський рислінг», «Закарпатська троянда», «Середнє» тощо. До північних районів Радянського Союзу, столиці України, Донбасу та багатьох інших районів їх розвозили переважно у вагонах. Виноробня виробляла від 38000 до 40000 пляшок різних вин на день. 1960 р. на міжнародній винній виставці в Будапешті «Закарпатська троянда» отримала срібну медаль, але вина також були на міжнародному ярмарку в Познані [8].

Партія і уряд ще з 1954 р. заявляли, що хочуть ліквідувати нестачу житла. Житловий район Берегового було розширено. В різних частинах міста побудували ряди сімейних будинків, в результаті чого за 10 років було зведено майже 20 вулиць [46]. Так, 1960 р. згідно з Указом «Про розвиток житлового будівництва в Радянському Союзі» було побудовано 100 квартир для робітників швейної фабрики, машиноремонтний завод, цегельно-черепичний завод, комбінат харчової промисловості, промисловий комбінат, тютюновий ферментаційний завод, артіль «Вперед» та інші фабрики, а також 24-квартирні будинки та, за ініціативою харків'ян, почалося будівництво 2–4-квартирних будинків на вул. Мужайській [61]. Також на вул. Мужайській на 12 га збудовано школу-інтернат на 300 дітей [55]. У другій половині листопада 1961 р. завершилося також будівництво спільного житла на 240 осіб у Берегівському виноградному радгоспі [57]. 28 листопада 1961 р. на засіданні міської ради представників трудящих з доповіддю «Про стан індивідуального та промислового житлового будівництва в місті» виступив голова виконкому Й. Копін. Це свідчить про те, що за роки радянської влади в місті звели багато житлових масивів. Для понад 926 сімей постали нові будинки [74].

16 травня 1963 р. вийшов наказ: «Підвищити відповідальність за згодовування хліба і хлібобулочних виробів, закуплених у державних і кооперативних магазинах, худобі і птиці» [50]. Відповідно до нього, годівля худоби хлібом, борошном, крупами та іншими хлібобулочними виробами, купленими в державних і кооперативних магазинах, мала бути повсюдно заборонена. Той, хто порушував указ уперше, карався штрафом у сумі 10–50 крб. і конфіскацією куплених продуктів. Якщо хтось систематично порушував його і не

займався «суспільно-корисною» працею, його могли покарати позбавленням волі до року або виправними роботами, або штрафом до 200 крб.

9 грудня 1963 р. розпочав роботу черговий пленум КБ КПРС, одним із питань порядку денного, а отже, основною темою, було: «Прискорення розвитку хімічної промисловості – головна умова стимулювання сільськогосподарського виробництва та підвищення добробуту людей» [64]. Суть полягала в тому, що розвиток сільського господарства неможливий без знання хімії, без якого не можна добитися постійного рясного врожаю. Тому великий акцент зробили на викладанні агрохімії. З цією метою голови колгоспів відкрили школу агрохімії для агрономів і бригадирів, а також створили міжколгоспні агрохімічні лабораторії [81]. У колгоспі взимку було організовано курси, на яких молодь навчалася поводити тракторами, комбайнами, автомобілями, доїльними й стригальними апаратами, зрошувальною технікою, а також використанню хімії та хімікатів у колгоспному виробництві [84].

Берегове дуже просунулося в епоху Хрущова. Було засновано кілька нових заводів, і безробіття в місті майже повністю зникло [82]. До найбільших підприємств належали Берегівська меблева і Швейна фабрики; Цегельно-черепичний, Шкіряний, Верстаторемонтний, Ремонтно-механічний, Майоліковий гончарний, Виноробний, Млиновий, Сирний і Комбікормовий заводи; Сушильно-калібрувальний цех; Тютюновий ферментер; Друкарня, комбінат харчової промисловості, хлібобулочний комбінат, Авторемонтна майстерня, та ін. [92].

Культурне життя, свята. Перша угорська літературна сторінка з'явилась у районній газеті «Червоний Прапор» у серпні 1953 р., це були рубрики «Літературний Жанр» з віршами Рози Бакош, Дердя Лешко, Шандора Бігарі, Розалії Лендел та «Справжній американець» Тіхамера Івана з його розповіддю [119]. У журналі регулярно з'являються вірші, замальовки, оповідання тощо від угорських поетів і письменників.

3 січня 1954 р. преса була насичена святкуванням 300-річчя єднання України та Росії [83], а також це було одним із головних питань порядку денного міських партійних зборів [16, арк. 1–104]. Для організації та проведення свята створено урядовий комітет. Під керівництвом Кириченка (перший секретар КБ УКП між червнем 1953 і груднем 1957 рр.), якому під час підготовки доповідали про кожну мить [18, арк. 15, 23], 300-річчя було нарешті відзначено у травні 1954 р. після

довгих, детальних приготувань [19, арк. 1–44]. З цієї нагоди 22–23 травня в Береговому відбувся парад, а на площі Ворошилова (нині – площа Ференца Ракоці) – районний пісенно-танцювальний захід. Під час організації керівники заводів, колгоспів і фабрик були зобов'язані проводити соціалістичні змагання в інших радянських республіках, які потім надсилали один одному свої зобов'язання, обмінювалися делегаціями через певні проміжки часу для вивчення результатів змагань та застосовували корисний досвід у виробництві [33, арк. 1–32]. Так Берегівська швейна фабрика зв'язалася з московською швейною фабрикою «Червона швачка» № 16, а Шкіряна фабрика – з колективом Ленінградського шкіряного комбінату імені Комінтерну [101, с. 1–216].

Восени 1954 р. Будинок культури представив комедію угорської театральної групи А. Симурова під керівництвом Анни Надаш «*Відставний капітан*», у якій колектив показав життя, працю і кохання простих радянських людей. Головного героя, капітана гвардії Сергія Ускова, зіграв Отто Шобер. Міклош Рац, Міклош Майор, Дьюла Тілл, Ержебет Туроці, Ева Шомоді також зіграли ролі у виставі, ця постановка вразила глядачів і журналістів [60]. Через кілька місяців розширений колектив під керівництвом Віктора Тіпота представив комедійну оперету «*Разом з тобою*». Згодом вони потішили любителів театру ще багатьма незабутніми вечорами.

Угорське літературне життя розгорталося все швидше. Вільмош Ковач був одним із найвідоміших представників угорської літератури того часу. 26 грудня 1954 р. в районній газеті було опубліковано його перший вірш «*Осінній малюнок*» [47], після чого він друкувався регулярно і ставав усе більш відомим.

У листопаді 1955 р. любителі мистецтва могли помилуватися роботами кількох молодих художників на виставці в Будинку культури. Серед інших, картини Яноша Варги – «*У глибині лісу*», «*Бактятський Хутір*», «*Боржавський підвісний міст*», пастелі Елеонори Хаби – «*Пам'ятник Героям*», «*Вулиця Квасівська*», «*Верховинське літо*», «*Гірське озеро*», «*Лісова дорога*» Пала Йоановича, «*Старе дерево*» Йожефа Гараньї. Проте багато хто критикував їх, оскільки це були переважно портрети, натюрморти, пейзажі, а не «*зображення повсякденного життя людей, творців нашого щасливого сьогодні, будівників комунізму, праці, що йде на колгоспних полях*», чи не «*виноградники, будівництва [...] визволення*

з-під ярма капіталізму, Боротьба за об'єднання з Радянською Україною [...]» [100].

28 квітня 1957 р. в Береговому відбулася Всесвітня зустріч молоді. Попередньо скрізь було організовано місцеві зустрічі молоді. Показати свої таланти з'їхалися колективи поціновувачів мистецтва з міст та сіл. 27 квітня естафети вирушили до Берегового з п'яти напрямків до міського стадіону. На пишній церемонії колективний хор супроводжував духовий оркестр меблевої фабрики під керівництвом диригента Йожефа Хусті [12].

1 травня 1956 р. в Береговому святковий мітинг відбувся на площі Ворошилова, де ще стояв пам'ятник Сталіну, але його вже не вінчали. Виступили: Ф. Когутич – голова виконавчого комітету міської ради, Й. Бубряк – секретар Берегівського райкому партії, І. Шчадей – голова виконкому Берегівської райради та ін. А читачі могли дізнатися з газети, наскільки перевищили план промислові підприємства, що діяли в місті [80].

В кінці травня 1956 р. охочі могли побачити більшу, ніж будь-коли, виставку художників міста, тобто 130 робіт семи художників, переважно етюди та ескізи. Критики зазначили, що: «*Йозеф Гараньї представляє на виставці багато акварелей, які захоплюють відвідувачів своїми точними малюнками та унікальними зображеннями природи та об'єктів [...] Акварелі Міклоша Делі та менші олійні картини також вирізняються своєю оригінальністю, такі як “Долина Латориці” [...] виділяється своїм стилем молодий Зіхерман, який має всі можливості стати хорошим художником, у його роботах вірне зображення природи поєднується з цікавими та оригінальними кольоровими рішеннями. [...] Характерний стиль малювання Елеонори Хаба полягає в тому, що вона використовує переважно відтінки фіолетового кольору у своїх картинах, які надають її роботам індивідуального характеру, але роблять їх децю одноманітними. [...] Янош Варга економно використовує сірі тони, його картини мають тепло і душевність. [...] Твори Вешелені свідчать про хороші таланти живописця. [...] Твори молодого Іллеша також публікуються...*» [51].

3 літа 1958 р. кінолюби міста могли дивитися широкоформатні фільми в кінотеатрі імені Пушкіна [102].

14 липня 1959 р. районна бібліотека переїхала на остаточне місце на площу Героїв, там проводилося багато заходів та зустрічей письменників і читачів. Окрім 45000 томів, читач міг вибрати з 63 вітчизняних і закордонних газет і журналів,

з яких 19 були угорськими. Кількість угорських книг перевищувала 14,5 тис. томів [101, с. 235].

7 серпня 1959 р. радянська делегація повернулася з 7-ї Всесвітньої зустрічі молоді у Відні. На українсько-угорському кордоні сотні берегівчан чекали на молодих людей і проводжали їх до залізничного вокзалу, де на площі відбувся мітинг, під час якого члени делегації СРСР А. Кириченко, а потім – М. Голуб виступили з промовами. Потім відбувся концерт Воронезького російського народного хору [65].

12 жовтня 1959 р. в Будинку культури відкрилася традиційна осіння виставка образотворчих художників міста, на якій було представлено багато нових робіт. Йозеф Гараньї («Молотьба», «Лісопилка»), Янош Варга («Сосновий ліс», «Гірський струмок»), Міклош Делі («Відпочинок», «Дорожник») та ін. Окрім живопису, публіка могла вперше побачити керамічні роботи Анни Горват («Підліток, що сидить», «Казка», «Гармоніст», «Підмітальна пані») [105], яка незабаром стала заслуженим діячем мистецтв України та визначальною особою культурного життя Берегового [101, с. 236].

29 листопада 1959 р. в Народному театрі було представлено пісенну гру «Лунає ліс» Ференца Фаркаша. Саме в цій п'єсі берегівській публіці представився Іштван Фараго, партнеркою якого була Ержебет Хомокі, але на сцені в цей час також з'явилися Маргіт Галанта та Янош Сотер [103].

З 10 по 20 грудня 1959 р. в Україні проходили дні угорської культури. З цієї нагоди на заводах і в колгоспах Берегівського району відбулися вечори дружби, щоб представити результати багатства і культури Угорської Народної Республіки. У клубах та бібліотеках організували фото- та книжкові виставки, провели читання про досягнення угорського народу й День книги, де продавали класику угорської літератури та твори сучасних угорських письменників, а також книги українських письменників, перекладені угорською мовою [116]. 16 грудня в районному будинку культури виступив колектив угорських артистів, яких від мешканців Берегівського району привітали директор районного будинку культури Отто Шобер, а потім – скрипаль Андраш Шімор, соліст гурту. Першим виступав симфонічний оркестр Угорського радіо, переможець 6-ї Всесвітньої зустрічі молоді [106].

1960 р. у відбудованому Робітничому будинку відкрили районний музей. У вітринах замінили фотографії, старі плакати, окремі номери Робітничої Газети, численні антикваріати та матеріали, що свідчать про швидкий розвиток економіки, куль-

тури та освітньої мережі району [99]. Основою його археологічної та медальєрної колекції стала приватна колекція Ференца Горвата. У створенні музею брали участь учитель історії Міклош Делі, скульптор Анна Горват, художник Йозеф Гараньї та багато колекціонерів-ентузіастів з Берегового. Керівником музею стала Анна Горват [11].

Група місцевих інтелектуалів – Гізелла Дравай, Меньхарт Рейсманн, Йозеф Бланар, Анна Горват, Імре Кіш – заснували угорський культурний університет у Береговому на кшталт народного коледжу. Тут близько трьох сотень студентів могли пізнати угорську та світову культуру [95, с. 62]. Університет культури працював паралельно з україномовним університетом культури. Її заявленою метою було допомогти людям розширити знання в різних галузях науки і тим самим «виховати високоосвічених радянських людей». На сесіях університету студентам читалися лекції на суспільно-політичні, медичні, літературні, музичні, технічні та інші теми. Навчальна програма була складена так, щоб здобувачі отримували корисні знання для роботи й повсякденного життя. Перше засідання культурного університету відбулося 9 вересня 1960 р. у великій залі районного будинку культури. Засідання проходили раз на місяць і були відкриті для всіх охочих [10].

22 жовтня 1961 р. місто відзначало 150-річчя від дня народження Ференца Ліста. З цієї нагоди 24 жовтня у музичній школі влаштували масштабний вечір Ліста [96].

Наприкінці вересня 1963 р. в Будинку культури вперше організували пересувну виставку найбільших фотоаматорів району, яка вирізнялася багатством, різноманітністю та художньою якістю. Охочі могли ознайомитися з роботами М. Штанченка, М. Попіка, І. Оросі, Ф. Перема та ін. [104].

13 вересня 1964 р. відбувся перший міжнародний фестиваль дружби. Після промов партійних лідерів, які презентували на площі Героїв «великі економічні успіхи минулих років», на сцені вишикувався хор у національних костюмах 21 народу, один за одним виступали мистецькі колективи, а потім відбулися спортивні змагання [107].

Значного розвитку набуло культурне життя міста. Дедалі більше відвідували театри, кіно, бібліотеки, музеї, виставки, концерти, а також кілька іноземних, переважно угорських, мистецьких колективів відвідали Берегове [111].

Висновки. Після приєднання Закарпаття до УРСР, тодішній Берегас став районним центром під назвою Берегове. В часи М. Хрущова

(1953–1964) в Береговому також дедалі помітнішими стали ознаки політичного послаблення. Період правління М. Хрущова увійшов в історію Радянського Союзу та міста Берегового як епоха, протягом якої відбулися значні зміни в усіх сферах політичного, культурного, соціального та економічного життя. Реформаторський принцип Хрущова мав як об'єктивні, так і суб'єктивні причини. Зміни обґрунтовував увесь попередній хід розвитку. Трансформацію системи, відому як «хрущовська відлига», розпочали для того, щоб врятувати імперію від серйозної кризи. Тож в епоху М. Хрущова демократичні прагнення змішувалися з бюрократичними, авторитарними традиціями та агітаторською політикою. Друга половина 1950-х рр. була періодом наростання інтенсивних змін у соціальній сфері Берегового. Партійно-державне керівництво намагалось поліпшити рівень життя та економічне становище. З цією метою

було втілено численні постанови та реформи. Угорська національна меншина в регіоні зазнавала утисків і русифікації з боку радянської влади, незважаючи на деякі культурні поступки. Її права були серйозно обмежені, зокрема щодо освіти рідною мовою та культурного самовираження. Попри жорсткий контроль, угорська інтелігенція намагалась зберегти свою культурну ідентичність через літературу, мистецтво, освітні ініціативи. Радянська влада намагалась інтегрувати Закарпаття шляхом розвитку економічних та культурних зв'язків з іншими регіонами СРСР. Радянська пропаганда та ідеологічний контроль були дуже сильними в усіх сферах життя Берегового – економіці, політиці, культурі. Відзначалися численні свята з демонстраціями для прославлення режиму.

Перспективним є порівняння ситуації в Береговому та інших закарпатських містах в окреслений період.

Список літератури:

1. Балог Ш. *Гонимі доли*. Ужгород-Будапешт, 1992.
2. Бенедек А. С. *Справжня історія. Історико-культурний нарис Закарпаття*. Будапешт: ІКВА, 1993.
3. Бондаренко Ж. Трудящі району з ентузіазмом вітають подальше масштабне скорочення збройних сил СРСР. *Червоний Прапор*. № 16 (1960/9). 21 січня 1960 р. С. 2.
4. Ботлік Й., Дупка Д. *Тут... Факти, дані, документи з життя закарпатських угорців 1918–1991*. Будапешт: Мандат, 1991.
5. Ботос І. За посадку 1200 га нових виноградників. *Червоний прапор*. № 11 (1955/79). 3 жовтня 1955 р. С. 2.
6. Брацюн П. У нашому місті. У книгарні великий оборот. *Vörös Zászló / Червоний прапор*. № 13 (1957/67). 7 червня 1957 р. С. 4.
7. Верес Г. Питання, підняте свого часу. *Червоний Прапор*. № 14 (1958/29). 7 березня 1958 р. С. 2.
8. Вереш Г. Берегівське вино відоме на весь світ. *Червоний прапор*. № 17 (1961/53). 3 травня 1961 р. С. 1.
9. Вереш Г. Будній день на спортивному майданчику. *Червоний Прапор*. № 17 (1961/66). 4 червня 1961 р. С. 3.
10. Вереш Г. Для широкої аудиторії. *Червоний Прапор*. № 16 (1960/103). 30 серпня 1960 р. С. 4.
11. Вереш Г. У міському етнографічному музеї. *Червоний Прапор*. № 17 (1961/38). 23 березня 1961 р. С. 4.
12. Глеба Е. За 400 і 100. *Червоний прапор*. № 13 (1957/51). 28 квітня 1957 р. С. 3.
13. Глеба Е. За 400 і 100. *Червоний Прапор*. № 13 (1957/66). 5 червня 1957 р. С. 2.
14. Дарчі В. Розвивається птахівництво. *Червоний прапор*. № 15 (1959/104). 3 вересня 1959 р. С. 2.
15. Державний архів Закарпатської області (Держархів Закарпатської обл.). Ф. 1. Оп. 1. № 2118.
16. Держархів Закарпатської обл. Ф. 1. Оп. 1. № 2140.
17. Держархів Закарпатської обл. Ф. 1. Оп. 1. № 2237.
18. Держархів Закарпатської обл. Ф. 1. Оп. 1. № 2457.
19. Держархів Закарпатської обл. Ф. 1. Оп. 1. № 2513.
20. Держархів Закарпатської обл. Ф. 1. Оп. 1. № 2809.
21. Держархів Закарпатської обл. Ф. 1. Оп. 1. № 2810.
22. Держархів Закарпатської обл. Ф. 1. Оп. 1. № 2875.
23. Держархів Закарпатської обл. Ф. 1. Оп. 1. № 2881.
24. Держархів Закарпатської обл. Ф. 1. Оп. 1. № 3011.
25. Держархів Закарпатської обл. Ф. 1. Оп. 1. № 3029.
26. Держархів Закарпатської обл. Ф. 1. Оп. 1. № 3067.
27. Держархів Закарпатської обл. Ф. 1. Оп. 1. № 3457.
28. Держархів Закарпатської обл. Ф. 1. Оп. 5. № 93.

29. Держархів Закарпатської обл. Ф. 1. Оп. 5. № 107.
30. Держархів Закарпатської обл. Ф. 1. Оп. 5. № 555.
31. Держархів Закарпатської обл. Ф. 1. Оп. 5. № 567.
32. Держархів Закарпатської обл. Ф. 1. Оп. 5. Од. зб. 694.
33. Держархів Закарпатської обл. Ф. 1. Оп. 5. № 2457.
34. Держархів Закарпатської обл. Ф. П-179. Оп. 1. Од. зб. 2801.
35. Держархів Закарпатської обл. Ф. П-195. Оп. 19. Од. зб. 51.
36. Держархів Закарпатської обл. Ф. П-179. Оп. 19. Од. зб. 64.
37. Держархів Закарпатської обл. Ф. Р-1545. Оп. 1. Од. зб. 93.
38. Дравай Г. У сувенірній крамниці. *Червоний прапор*. № 17 (1961/72). 15 червня 1961. С. 2.
39. Дупка Д. *Автономні прагнення на Закарпатті*. Ужгород-Будапешт: Інтермікс, 2004.
40. Дупка Д. *Каральна діяльність радянської влади на Закарпатті (1944–1991)*. Ужгород-Будапешт: Інтермікс, 2014.
41. Дьюла В. Я створив кролячу ферму. *Червоний прапор*. № 16 (1960/31). 12 березня 1960 р. С. 3.
42. Іван О., Шварц Л. Вітаємо вас з нагоди високої урядової нагороди *Червоний Прапор*. № 16 (1960/31). 12 березня 1960 р. С. 1.
43. Інкулинець Й. Корисно та економно. *Червоний Прапор*. № 14 (1958/29). 7 березня 1958 р. С. 2.
44. Інтерв'ю з Дьєрдьєм Чанаді, 2002.
45. Каравасв Г. Вони пожвавили свою діяльність. *Червоний Прапор*. № 17 (1961/51). 27 квітня 1961 р. С. 2.
46. Ковач Е. Назустріч новим горизонтам. *Червоний прапор*. № 15 (1959/26). 2 березня 1959 р. С. 1.
47. Ковач В. Осіння картина. *Червоний прапор*. № 10 (1954/103). 26 грудня 1954 р. С. 3.
48. Комлоші Б. За обробку цілинних земель і перелогів. *Червоний Прапор*. № 10 (1954/29). 11 квітня 1954 р. С. 1.
49. Копін Я., Вішчак І. Постанова виконкому Берегівської міської ради представників трудящих від 1 березня 1961 р. про оздоровлення міста. *Червоний прапор*. № 17 (1961/34). 18 березня 1961 р. С. 4.
50. Коротченко Д., Зленко А. Указ Президії Верховної Ради Української РСР Про посилення відповідальності за зараження худобою і птицею хліба і хлібобулочних виробів, закуплених у державних і кооперативних магазинах. *Червоний прапор*. № 19 (1963/70). 21 травня 1963 р. С. 1.
51. Луштіг К. У дусі творчого розвитку (Нотатки про виставку художників нашого міста). *Vörös Zászló*. № 13 (1957/63). 29 травня 1957 р. С. 4.
52. Молнар В. Заощадження мешканців зростають. *Червоний прапор*. № 14 (1958/35). 21 березня 1958. С. 3.
53. Надь І. В пункті прокату. *Vörös Zászló / Червоний прапор*. № 16 (1960/57). 14 травня 1960 р. С. 4.
54. Надь І. Вони їдуть на цілину. *Червоний Прапор*. № 14 (1958/57). 14 травня 1958 р. С. 2.
55. Орел А. Тут буде школа-інтернат. *Червоний прапор*. № 14 (1958/60). 21 травня 1958 р. С. 2.
56. Орел А. У саду дружби. *Червоний прапор*. № 17 (1961/39). 30 березня 1961 р. С. 3.
57. Поліщук І. Вивчаючи програму партії. *Червоний прапор*. № 17 (1961/141). 25 листопада 1961 р. С. 2.
58. Польнер Й. Робітники району одноставно схвалюють зовнішню політику радянського уряду. *Червоний прапор*. № 15 (1959/116). 30 вересня 1959 р. С. 2.
59. Порохнавець. Трудящі району ухвалюють Указ Президії Верховної Ради СРСР. *Червоний прапор*. № 17 (1961/73). 17 червня 1961 р. С. 2.
60. Пушкаш П. «Відставний капітан» на сцені Kultúrház. *Червоний прапор*. № 10 (1954/70). 2 вересня 1954 р. С. 4.
61. Пушкаш П. Вони втілюють контури партії в реальність. Більше квартир для робітників. *Червоний Прапор*. № 16 (11/1960). 26 січня 1960. С. 3.
62. Рашинський Я. Наш радянський карбованець. *Червоний прапор*. № 16 (1960/67). 7 червня 1960 р. С. 2, 4.
63. Ройко Ф. Охороняємо природу. *Червоний Прапор*. № 17 (1961/51). 27 квітня 1961 р. С. 2.
64. Сн. 9 грудня 1963 року, тобто післязавтра, в Москві починає роботу пленум ЦК КПРС. На пленарному засіданні КБ обговорюється актуальне питання: «Про подальший розвиток хімічної промисловості та широке використання хімічних речовин і матеріалів у народному господарстві». *Червоний прапор*. № 19 (1963/156). 7 грудня 1963 р. С. 1.
65. Сн. А VII. ВІТ радянської делегації в м. Берегово. *Червоний Прапор*. № 15 (1959/96). 14 серпня 1959 р. С. 4.
66. Сн. Агітація за кандидатів. *Червоний прапор*. № 14 (1958/20). 14 лютого 1958. С. 1.
67. Сн. Аероплан на окрузі. *Червоний прапор*. № 17 (1961/45). 13 квітня 1961 р. С. 4.
68. Сн. Газети та журнали для кожної родини. *Червоний прапор*. № 19 (1963/75). 1 червня 1963 р. С. 2.

69. Сн. До уваги громадськості. *Червоний прапор*. № 19 (1963/94). 16 липня 1963 р. С. 4.
70. Сн. Звернення ЦК КП(б)У до всіх виборців, робітників і робітниць, селян і селянок, радянської інтелігенції, воїнів Радянської Армії і Флоту. *Червоний Прапор*. № 14 (1958/19). 12 лютого 1958 р. С. 1–3.
71. Сн. Комсомол на чолі з Донбасом. *Червоний Прапор*. № 11 (1955/45). 5 червня 1955 р. С. 1.
72. Сн. Комсомол повів на Донбас. *Vörös Zászló*. № 11 (1955/45). 23 червня 1955 р. С. 1.
73. Сн. Міське автобусне сполучення в Берегові. *Червоний Прапор*. № 15 (1959/111). 23 вересня 1959 р. С. 4.
74. Сн. На засіданні міськради. *Червоний прапор*. № 17 (1961/143). 30 листопада 1961 р. С. 2.
75. Сн. Новий автобусний маршрут. *Червоний Прапор*. № 15 (1959/120). 9 жовтня 1959 р. С. 4.
76. Сн. Новий етап у розвитку сільського господарства. *Червоний Прапор*. № 14 (1958/28). 5 березня 1958 р. С. 1.
77. Сн. Оголошення Берегівського райвиборчкому про результати виборів Берегівської районної Ради представників трудящих. *Червоний прапор*. № 15 (1959/28). 6 березня 1959 р. С. 1.
78. Сн. Ось Берегівський радіовузол. *Червоний прапор*. № 17 (1961/115). 23 вересня 1961 р. С. 4.
79. Сн. Охорона здоров'я. *Червоний прапор*. № 20 (1964/7). 16 січня 1964 р. С. 2.
80. Сн. Першотравневе свято в Берегові. *Червоний Прапор*. № 12 (1956/36). 4 травня 1956 р. С. 2.
81. Сн. Пленум ЦК КПКРС Доповідь тов. Н. С. Хрущова. *Червоний прапор*. № 19 (1963/158). 12 грудня 1963 р. С. 1–2.
82. Сн. Про наш район. *Червоний прапор*. № 19 (1963/158). 12 грудня 1963 р. С. 3.
83. Сн. Про утворення Урядового комітету з підготовки та проведення святкування 300-річчя злуки України і Росії. *Червоний Прапор*. № 10 (1954/3). 10 січня 1954 р. С. 1.
84. Сн. Професія механізатора, хімічна наука для всієї молоді робітників села. Звернення комсомольців і молоді колгоспу прикордонної служби до всіх юнаків і дівчат колгоспів і радгоспів району. *Червоний Прапор*. № 20 (1964/2). 4 січня 1964 р. С. 2.
85. Сн. П'ята сесія Верховної Ради СРСР. *Червоний прапор*. № 16 (1960/54). 7 травня 1960 р. С. 1–2.
86. Сн. Товариський суд – важливий засіб виховання мас. *Червоний прапор*. № 15 (1959/115). 27 вересня 1959 р. С. 1.
87. Сн. Турбота про здоров'я радянських людей. *Червоний Прапор*. № 16 (10/1960). 23 січня 1960 р. С. 1.
88. Сн. У Президії Верховної Ради Української РСР. *Червоний Прапор*. № 17 (1961/72). 15 червня 1961 р. С. 1.
89. Сн. Указ Президії Верховної Ради СРСР про скорочення робочого часу робітників і службовців у передвихідні та передсвяткові дні. *Червоний прапор*. № 12 (1956/21). 11 березня 1956 р. С. 1.
90. Сн. Україна йде до комунізму. *Червоний Прапор*. № 17 (1961/132). 3 листопада 1961 р. С. 2.
91. Сн. Цілина і пустки на службі народу. *Червоний Прапор*. № 10 (1954/26). 1 квітня 1954 р. С. 1.
92. Сн. Як ваш завод виконує державний план? *Червоний прапор*. № 20 (1964/5). 11 січня 1964 р. С. 2.
93. Сн. Як відповідати на запитання перепису IV. *Червоний прапор*. № 15 (1959/2). 4 січня 1959 р. С. 3.
94. Телепаніч Й. Поліпшимо роботу мережі громадського харчування. *Червоний прапор*. № 13 (1956/110). 24 жовтня 1956 р. С. 3.
95. Федінець Ч. *Розділи з історії угорської народної освіти на Закарпатті (1938–1991)*. Будапешт: Міжнародний центр угорських досліджень, 1999.
96. Ференц Ліст (до 150-річчя від дня народження). *Червоний Прапор*. № 17 (1961/128). 24 жовтня 1961 р. С. 4.
97. Хайтер З. Дієтична їдальня в м. Берегово. *Vörös Zászló / Червоний прапор*. № 14 (1958/54). 7 травня 1958 р. С. 3.
98. Хартман Е. Новий ефективний метод захисту від поліомієліту. *Червоний Прапор*. № 16 (1960/26). 1 березня 1960 р. С. 3.
99. Хорват Ф. Нова культурна установа міста. *Червоний Прапор*. № 16 (1960/12). 23 лютого 1960 р. С. 4.
100. Чорний Й. На районній виставці художників-любителів мистецтва, *Червоний Прапор*. № 11 (1955/91). 13 листопада 1955 р. С. 2.
101. Чонаді Д. *У вирі доленосних років*. Ужгород: Поліпрінт, 2004.
102. Чатлош Й. У Берегові є широкоекранний кінотеатр! *Червоний Прапор*. № 14 (1958/96). 13 серпня 1958 р. С. 2.
103. Чато Д. Лунає ліс. *Червоний Прапор*. № 15 (1959/142). 4 грудня 1959 р. С. 2.
104. Чато Д. На виставці художніх фотографій. *Червоний Прапор*. № 19 (1963/125). 26 вересня 1963 р. С. 4.
105. Чато Д. На районній виставці образотворчого мистецтва. *Червоний Прапор*. № 15 (1959/122). 14 жовтня 1959 р. С. 4.

106. Чато Д. Працівники району високо оцінюють успіхи угорської літератури та мистецтва. Великий концерт дружби. *Червоний прапор*. № 15 (1959/149). 19 грудня 1959 р. С. 4.
107. Швед А., Брацун П., Поляк В. Для людства жаданої мети. Фестиваль у Берегові. *Червоний Прапор*. № 20 (1964/110). 15 вересня 1964 р. С. 3.
108. Шош А. Пленум райкому партії. *Vörös Zászló*. № 12 (1956/24). 22 березня 1956 р. С. 3.
109. Юрченко В. З комсомольським паспортом – на Донбас. Вони будуть шахтарями. *Червоном прапором*. № 11 (1955/41). 22 травня 1955 р. С. 1.
110. Csato G. Подбаймо краще про літній відпочинок робітників. *Червоний Прапор*. № 17 (1961/57). 11 травня 1961 р. С. 4.
111. Csato G. Dódi. *Червоний Прапор*. № 19 (1963/158). 12 грудня 1963 р. С. 4.
112. Dobos S. Beregszász története a helyi historiográfiában. II. *Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Lehoczky Tivadar Intézetének tanulmánygyűjteménye*. Ужгород: Поліпрінт, 2012. С. 27–42.
113. Iszák O. Давайте відродимо роботу жіночих рад. *Червоний прапор*. № 17 (1961/51). 27 квітня 1961 р. С. 2.
114. С.п. XX з'їзд ЦК Комуністичної партії Радянського Союзу. *Червоний Прапор*. № 12 (1956/17). 26 лютого 1956 р. С. 3.
115. С.п. Висунення депутата до Верховної Ради СРСР. *Vörös Zászló / Червоний Прапор*. № 10 (1954/11). 7 лютого 1954 р. С. 1.
116. Сп. Вічна дружба. *Червоний прапор*. № 15 (1959/147). 15 грудня 1959. С. 1.
117. Сп. Зустріч із кандидатом у депутати Данько Ф. Sz. *Червоний прапор*. № 14 (1958/26). 28 лютого 1958 р. С. 1.
118. Сп. Конгрес побудови комуністичного суспільства. *Червоний Прапор*. № 17 (1961/126). 19 жовтня 1961 р. С. 1–2.
119. Сп. Літературна колонка. *Червоний прапор*. № 9 (1953/71). 30 серпня 1953 р. С. 3.
120. Сп. Микита Сергійович Хрущов і Янош Кадар на Закарпатті. *Червоний прапор*. № 15 (1959/145). 10 грудня 1959. С. 1–3.
121. Сп. На конгресі Угорської соціалістичної робітничої партії. *Червоний прапор*. № 15 (1959/143). 5 грудня 1959 р. С. 1.
122. Сп. Оголошення Берегівської районної виборчої комісії по виборах Берегівської районної ради депутатів трудящих про результати виборів Берегівської районної ради депутатів трудящих 3 березня 1957 р. *Vörös Zászló*. № 13 (1957/29). 8 березня 1957 р. С. 2.
123. Сп. Постанова Ради Міністрів СРСР, ЦК КПРС і Центральної Ради Профспілок Радянського Союзу «Про підвищення заробітної плати малооплачуваних робітників і службовців». *Vörös Zászló / Червоний прапор*. № 22 (1956/92). 12 вересня 1956 р. С. 1.
124. Сп. Про державні позики. *Червоний Прапор*. № 13 (1957/44). 12 квітня 1957 р. С. 2.
125. Сп. Про зниження державних роздрібних цін на деякі суспільні товари. *Червоний прапор*. № 16 (1960/27). 3 березня 1960 р. С. 1.
126. Сп. У найближчі роки ми наздоженемо США за виробництвом м'яса, молока та масла на душу населення. *Червоний Прапор*. № 13 (1957/64). 31 травня 1957 р. № 1.
127. Сп. У Раді міністрів СРСР. *Vörös Zászló*. № 22 (1956/39). 11 травня 1956 р. С. 1.
128. Сп. Як вас обслуговують? *Червоний прапор*. № 17 (1961/66). 1 червня 1961. С. 3.

Varadi N.F. BEREHOVE DURING THE KHRUSHCHEV ERA (1953–1964)

The paper characterizes the political, economic, and social situation in Berehove during the Khrushchev era. It provides a detailed overview of life in Berehove during the Soviet rule under N. Khrushchev, highlighting various aspects of urban life at that time – from political changes and economic campaigns to cultural life and everyday realities of local residents, including the Hungarian community. Moreover, the work highlights the role of ideological work and the results of the 1959 population census and the consequences of the 1961 monetary reform. The study pays necessary attention to housing construction, trade, healthcare, education, and does not leave aside border relations. During the times of N. Khrushchev (1953–1964), signs of political relaxation became increasingly noticeable in Berehove. The period of N. Khrushchev's rule went down in the history of the Soviet Union and the city of Berehove as an era during which significant changes took place in all spheres of political, cultural, social, and economic life. In the Khrushchev era, democratic aspirations mingled with bureaucratic, authoritarian traditions, and agitational policies. The second half of the 1950's was a period of intensifying changes in the social sphere of Berehove. The party-state leadership sought to improve living standards and economic conditions. To this end, numerous resolutions and reforms were implemented. The Hungarian national minority in the region faced oppression and Russification, despite some cultural con-

cessions. Their rights were seriously limited, particularly regarding education in their native language and cultural self-expression. Despite strict control, the Hungarian intelligentsia tried to preserve their cultural identity through literature, art, and educational initiatives. The Soviet authorities attempted to integrate Transcarpathia by developing economic and cultural ties with other regions of the USSR. Soviet propaganda and ideological control were very strong in all spheres of life in Berehove – economy, politics, culture. Numerous holidays with demonstrations were held to glorify the regime. A promising area for further research is a comparison of the situation in Berehove and other cities of Transcarpathia during the outlined period.

Key words: *Berehove, Transcarpathia, N. Khrushchev, everyday life, culture, ideological work, border relations, periodical publication.*